

BIBLIOTEKA SZKOLNA
Zespół Szkół im Henryka Sienkiewicza w Grabowcu

Biblioteka od A do Z

słownik ważniejszych pojęć

*Opracowanie: Bożena Momot
nauczyciel - bibliotekarz*

A

adnotacja - krótka informacja o treści i przeznaczeniu książki - może znajdować się na skrzydełku obwoluty na ostatniej stronie okładki lub na odwrocie karty tytułowej.

akcesja - czynności przy włączaniu do zbiorów bibliotecznych uzyskanych wydawnictw i innych dokumentów polegające na wpisaniu ich do odpowiednich ksiąg i kartotek wpływów (nabytków) oraz opatrzeniu poszczególnych pozycji kolejnym numerem wpływu; stosowana w dużych bibliotekach.

aneks - załącznik, uzupełnienie dzieła ściśle związane z jego przeznaczeniem i treścią, w postaci map, wykresów itp.

autor - twórca dzieła literackiego lub naukowego, także dzieła sztuki, dzieła technicznego.

B

beletrystyka - utwory literatury pięknej, głównie powieści, nowele, często o charakterze lekkim.

bibliofil - miłośnik, znawca, zbieracz cennych, rzadkich książek jakiegoś autora albo z pewnego zakresu tematycznego.

bibliofilstwo - zamiłowanie do zbierania książek, kolekcjonowania rzadkich i cennych druków.

bibliografia - uporządkowany spis dokumentów dobranych według określonych kryteriów, którego celem jest pełnienie funkcji informacyjnych.

biblioteka - (od greckiego *bibliothēke* gdzie *biblion* to książka) i oznacza zbiór książek i innych materiałów źródłowych. Biblioteka to instytucja społeczna, która gromadzi, przechowuje i udostępnia materiały biblioteczne oraz informuje o materiałach bibliotecznych swoich i obcych. W innym znaczeniu jest to także nazwa samego budynku, zawierającego zbiory biblioteczne. Oprócz samych zbiorów, często równie cennym źródłem informacji są ich katalogi. **Biblioteka Aleksandryjska** - największa biblioteka świata starożytnego założona w Aleksandrii.

bibliotekoznawstwo - dyscyplina bibliologii, nauka o teoretycznych podstawach bibliotekarstwa i dziejach bibliotek.

biblioterapia - terapia wykorzystująca książki, polega na czytaniu określonych fragmentów książek w celu wywołania pożądanej reakcji u chorego.

C

czasopismo - wydawnictwo periodyczne, wychodzące w regularnych odstępach czasu, ale rzadziej niż gazety. Wśród czasopism wyróżniamy: wychodzące raz w tygodniu - tygodniki, raz na dwa tygodnie - dwutygodniki, raz w miesiącu - miesięczniki, raz na dwa miesiące - dwumiesięczniki, co trzy miesiące - kwartalniki, co sześć miesięcy - półroczniki i raz w roku -

roczniki. Każde czasopismo ma swój stały tytuł i wygląd (czyli tzw. szatę graficzną). Posiada ponadto numerację ciągłą oraz niezbyt często zmieniający się format i objętość, zawierający materiały wielu autorów i określoną tematykę.

czytelnia - pomieszczenie biblioteczne przeznaczone do korzystania ze zbiorów na miejscu.

czytelnik - bezpośredni odbiorca zawartości książki lub czasopisma. W bibliotekarstwie używa się terminów czytelnik indywidualny i czytelnik zbiorowy.

D

dedykacja - formuła napisana lub wydrukowana zwykle na pierwszej stronie książki albo tuż po tytule, w której autor, wydawca lub drukarz ofiarowuje komuś swoje dzieło.

doklejka - kartka przyklejona do ostatniego arkusza książki zawierająca koniec tekstu lub errata.

druk - wytwór sztuki drukarskiej (książka, broszura, ulotka). W ogólnym znaczeniu powielanie różnymi metodami oryginałów dwuwymiarowych.

drukarstwo - dawniej rzemiosło polegające na powielaniu tekstów, obecnie pojęcie obejmujące przemysł poligraficzny. W węższym znaczeniu drukiem nazywa się technikę druku wypukłego.

E

ekslibris - artystycznie skomponowany znak własnościowy książki z nazwiskiem i symbolicznym znakiem właściciela lub nazwa instytucji, odbity na kartce przyklejanej na wewnętrzną stronę okładki.

errata - wykaz błędów dostrzeżonych w publikacji po jej wydrukowaniu, wraz z ich sprostowaniem, dołączony do każdego egzemplarza nakładu, zwykle w postaci oddzielnej kartki, jako wkładka lub wklejka.

F

fiszka - kartka do sporządzania notatek.

format biblioteczny - wysokość grzbietu książki wyrażona umownymi symbolami bądź podana w cm.

G

gazeta - wydawnictwo periodyczne (wydawnictwo ciągłe), ukazujące się zazwyczaj codziennie, a co najmniej dwa razy w tygodniu, zawierające informacje o wydarzeniach aktualnych.

gromadzenie zbiorów - planowe pozyskiwanie i wprowadzanie do biblioteki właściwych materiałów bibliotecznych. Odbywa się to drogą kupna, wymiany, darów.

H

hasło - wyraz lub wyrazy wysunięte na czoło pozycji i decydujące o jej zaszeregowaniu w słowniku, encyklopedii, katalogu, bibliografii itp.

I

ilustracja - związane z treścią książki uzupełnienie w postaci oryginalnego lub zreprodukowanego rysunku, ryciny, obrazu lub zdjęcia fotograficznego. Jest to również ornament zdobiący kartę tekstu.

indeks - skorowidz, spis pomocniczy, wykaz terminów, rejestr, wykaz haseł, nazw, nazwisk, umieszczony zazwyczaj na końcu książki; zestawiający według określonej kolejności (zazwyczaj alfabetycznej) elementy treściowe lub formalne i odsyłający za pomocą umownego wskaźnika (najczęściej liczby) do właściwego miejsca w tekście (strony, rozdziału, paragrafu, pozycji bibliograficznej itp.)

inicjał - 1. Początkowe litery imienia i (lub) nazwiska. 2. Pierwsza litera utworu (lub jego części) wyróżniająca się wielkością lub zdobieniem.

inkunabuł - każdy druk wydany przed r. 1501.

inwentarz biblioteczny - szczegółowy wykaz obiektów wchodzących w skład zbiorów bibliotecznych, sporządzony dla celów administracyjnych (ewidencyjno-kontrolnych i porządkowych).

J

jednostka inwentarzowa - każdy oddzielny egzemplarz całkowitego wydania jakiegoś dzieła (również wielotomowego) bądź każdy oddzielny wolumen.

jednostka katalogowa - każdy poszczególny egzemplarz samoistnego dokumentu bibliotecznego, dla którego sporządza się główny opis katalogowy.

K

katalog biblioteczny - zawiera informacje o książkach i innych dokumentach znajdujących się w zbiorach biblioteki, w formie opisu na kartach katalogowych, uszeregowanych według ustalonych zasad (zazwyczaj według alfabetu).

kapitałka - tasiemka lub skóra przyklejona do górnego i dolnego grzbietu książki przygotowanej do twardej oprawy.

karta biblioteczna - karta uprawniająca czytelnika do korzystania z biblioteki.

karta katalogowa - blankiet przeznaczony do dokonywania opisu katalogowego.

karta książki - formularz biblioteczny zawierający autora i tytuł dzieła oraz rubryki do wpisywania numeru czytelnika, daty wypożyczenia i zwrotu książki.

karta tytułowa - karta na początku książki zawierająca na pierwszej stronie imię i nazwisko autora, tytuł, podtytuł, wydawcę, miejsce i rok wydania.

katalog biblioteczny - jest to spis dzieł znajdujących się w bibliotece, opisanych i ułożonych wg określonych zasad.

kodeks - jedna z form książki. Jest to zbiór kart złączonych (szytych, klejonych) na jednym z brzegów nazywanym grzbietem książki. Forma ta, stosowana od II w. n.e., jest obecnie najpopularniejszą formą książki.

książka - dokument piśmienniczy myśli ludzkiej, raczej obszerny, w postaci publikacji wielostronicowej, o charakterze trwałym. Dzisiejsza postać książki wywodzi się od kodeksu, czyli kartek połączonych grzbietem, które wraz z rozwojem pergaminu zastąpiły poprzednią formę dokumentu piśmienniczego, czyli zwój.

księgozbiór podręczny - celowo dobrany i uporządkowany zestaw książek; wydzielony z całości księgozbioru bibliotecznego i przeznaczony udostępniania w czytelni i pracowni.

L

leksykon - to słownik zawierający wiadomości encyklopedyczne, czyli łączy on cechy encyklopedii i słownika

Ł

łam - w drukarstwie wiersze tekstu złożone na określoną szerokość, z których formowane są kolumny.

M

motto - cytat, aforyzm, sentencja przytoczona na początku książki, poszczególnego utworu, czasem rozdziału, nawiązująca do treści dzieła.

N

nakład - ilość jednorazowo wytłoczonych egzemplarzy jednego wydania. Wysokość nakładu książki ustala wydawca, opierając się na potrzebach czytelniczych.

notatka - to tekst o charakterze informacyjnym, nastawiony na przekaz danych, wyróżniający się zrozumiałością przedstawianych wiadomości: rzeczowością i zwięzłością. W notatce umieszczane są najważniejsze informacje w sposób skrótowy i uporządkowany. Gatunek ten przedstawia jakiś fakt, zawiera elementy streszczenia, opisu, opowiadania i charakterystyki. Tekst spójny i logiczny, opowiada o tym, co wydarzyło się w przeszłości. Konieczne jest nadanie tytułu.

nowość wydawnicza - każda pozycja wydawnicza (książka, broszura) świeżo wydana, która ukazała się w sprzedaży.

O

obwoluta (łac. *obvolvere*, okrywać) - papierowa okładka zakładana na właściwą okładkę książki, posiadająca zagięte brzegi (skrzydełka) zachodzące na wewnętrzne strony okładzin okładki, stosowana w oprawie twardej. Jest drukowana tylko z jednej strony, stanowi ochronę okładki oraz spełnia funkcje informacyjno-reklamowe.

odsyłacz - znak graficzny (gwiazdka, litera lub liczba) odsyłająca czytelnika do przypisu, opatrzonego w bibliografiach, katalogach, indeksach, encyklopediach, słownikach itp.), prowadzący od określonego terminu do innego terminu lub grupy terminów w celu nadania poszukiwaniom właściwego kierunku; składa się ze zwrotów: zob. (zobacz), zob. też (zobacz też), por. (porównaj)

okładka - chroni książkę przed zniszczeniem, często podaje informację o autorze i tytule. Specjalnym rodzajem okładki jest obwoluta - papierowa ochrona książki pełniąca funkcję ozdobną, reklamową.

opaska - wąski nie dochodzący do 1/3 wysokości książki pasek papieru obejmujący jeden lub kilka egzemplarzy; jest opatrzona krótkim nadrukiem, ma na celu wzbudzenie zainteresowania czytelnika lub podkreślenie faktu wydania książki z okazji jakiejś rocznicy lub wydarzenia.

opis bibliograficzny - wymienione w ustalonej kolejności cechy dokumentu wyraźnie go charakteryzujące i odróżniające od innych dokumentów.

opis katalogowy - dotyczy tylko jednego konkretnego egzemplarza znajdującego się w bibliotece. Jest on krótki i zwięzły.

P

pagina - liczba wskazująca numer kolejny strony; wiersz nad kolumną druku zawierający oprócz numeru strony powtórzenie tytułu dzieła, jego części lub rozdziału; w encyklopediach i słownikach zwykle pierwsze i ostatnie hasło strony.

papirus - (gr. *pápyros* →, łac. *papyrus*) - materiał pisarski, wyrabiany z włókien rośliny cibory papirusowej rosnącej w delcie Nilu. Papirus znany był już w starożytnym Egipcie od III tysiąclecia p.n.e. Większość informacji na temat papirusu zawdzięczamy Teofrastowi (IV/III w. p.Chr.), oraz Pliniuszowi Starszemu (I w. n.e.).

pergamin - materiał pisarski wyrabiany ze skóry zwierząt; zaczął konkurować z papirusem w II w. p.n.e.

postowie - krótki tekst umieszczony na końcu książki, napisany przez autora, redaktora lub wydawcę, wyjaśniający nie poruszone w książce, jednak związane z jej treścią zagadnienia; postowie pochodzące od wydawcy zapoznaje czytelnika z technicznymi problemami wydania książki.

prasa - ogół gazet i czasopism.

prenumerata - abonament, przedpłata, forma kupna i sprzedaży prasy periodycznej, wydawnictw seryjnych, pewnych dzieł zbiorowych, encyklopedycznych, słowników lub dzieł jednego autora oraz specjalnych publikacji bibliofilskich.

przypisy - objaśnienia lub uzupełnienie tekstu głównego, umieszczone u dołu odpowiedniej strony lub przy końcu książki (oznaczone wyznacznikami cyfrowymi lub znaczkami* odsyłaczami).

R

regulamin biblioteki - podstawa prawna określająca stosunek między biblioteką a czytelnikiem - ustala komu przysługuje prawo korzystania z biblioteki, ustala godziny otwarcia, podaje formalności jakich należy dopełnić przy zapisie, określa liczbę i okres wypożyczenia oraz sankcje w przypadku zagubienia lub zniszczenia książki.

rewers - formularz do zamówienia książek oraz kontroli wypożyczeń.

S

seria wydawnicza - zespół samodzielnych publikacji dotyczących określonej dziedziny wiedzy, specjalności, formuły popularyzatorskiej itp., obejmujący książki różnych autorów, publikowane pod wspólnym nagłówkiem lub znakiem (logo). W nazwie serii wydawniczej określa się jej charakter i zakres.

spis treści - zestawienie zawartości książki (z oznaczoną stronicą lub stronicami zawierającymi dany temat).

statystyka biblioteczna - dział statystyki mający za przedmiot stan i działalność poszczególnych bibliotek, sieci bibliotecznych i całego systemu bibliotecznego w kraju lub na świecie (określa ilość wypożyczeń, odwiedzin w czytelni, ilość udzielanych informacji itp.)

strona tytułowa - stronica książki zawierająca najważniejsze informacje: nazwisko i imię autora, tytuł książki, gdzie i kiedy książkę wydano, nazwisko i imię ilustratora, (tłumacza - jeśli książka jest tłumaczona z języka obcego).

sygnatura - symbol literowy informujący, w którym miejscu w bibliotece znajduje się dana książka.

T

tom - jednostka zastosowanego przez autora lub wydawcę podziału większego objętościowo dzieła, często wydania zbiorowego, encyklopedii itp.

trzon - część główna książki. Zawiera karty z tekstem ciągłym lub podzielonym na rozdziały, części. Może składać się z baśni, bajek czy opowiadań. Poszczególne strony są zazwyczaj ponumerowane.

tytulatura - dane o książce zawierające: nazwisko i imię autora lub współautorów, tytuł, adres bibliograficzny lub wydawniczy i dane dotyczące formy wydawniczej.

tytuł dzieła - nazwa książki lub poszczególnych jej rozdziałów; nazwa czasopisma, artykułu; w języku księgarzy: książka, dzieło.

U

UKD - Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna - podział systematyczny o symbolice cyfrowej (0-9).

unikat - jedyny zachowany egzemplarz albo dzieło wytłoczone w jednym egzemplarzu.

V

varia - rzeczy różne, teksty różnorodnej treści i charakteru, literackie i użytkowe, biblioteczne i archiwalne, razem wydane lub łącznie przechowywane.

W

winieta - ozdoba książki, nazwa wzięta od wici winnej, pierwotnie często stosowanej jako jeden z jej motywów roślinnych.

wolumin (wolumen) - w starożytności - zapisany zwój papirusu lub pergaminu; później - rękopisy, teksty oprawione w grubą księgę; współcześnie - tom, jednostka introligatorska, biblioteczna.

wydawnictwo informacyjne - wydawnictwo zawierające wiadomości z różnych dziedzin nauki lub życia, opracowane w układzie umożliwiającym szybkie dotarcie do poszukiwanej informacji; do tych wydawnictw należą encyklopedie, słowniki, leksykony, wykazy osobowe, bibliografie itp.

wyklejka - arkusz papieru służący do łączenia okładki z trzonem książki.

wypożyczalnia - komórka organizacyjna w bibliotece, zajmująca się wypożyczaniem książek do domu, a także pomieszczenie biblioteczne, w którym odbywa się wypożyczanie.

Z

zakładka - tasiemka lub wstążka przymocowana do górnej kapitałki, wystająca poza dolny brzeg książki, służąca do zaznaczenia czytanej stronicy.

załącznik - uzupełnienie ściśle związane z przeznaczeniem treści dzieła. Najczęściej umieszczany pod opaską, w specjalnej kopercie albo wydany w oddzielnej broszurze.

zwój - najstarsza forma książki, znana od IV tysiąclecia p.n.e. Najwcześniejsze są zwoje papirusowe (Egipt, Grecja), następnie zwoje pergaminowe (Rzym, Bizancjum) i papierowe (Daleki Wschód). Tekst pisano na wewnętrznej stronie zwoju w kolumnach o szerokości ok. 35

znaków. Pełny tytuł dzieła (kolofon) umieszczano na końcu zwoju. Od II w. zwój był zastępowany przez kodeks.

Ź

źródło - rękopiśmienny lub drukowany tekst, który służy jako podstawa nowego wydania albo jest elementem pomocniczym przy krytyce tekstu.

Ż

żywa pagina - powtarzający się na każdej stronie, powyżej pierwszego wiersza, kolumny, skrócony tytuł dzieła, jego części, rozdziału lub treść stronicy; w encyklopediach i słownikach pierwsze albo pierwsze i ostatnie hasło występujące na danej stronie.

Opracowano na podstawie:

1. <http://portalwiedzy.onet.pl/>
2. <http://pl.wikipedia.org>
3. O książce. Mała Encyklopedia dla nastolatków, Wrocław 1987.
4. Saniewska D., Nowe vademecum nauczyciela bibliotekarza, Warszawa 2000.
5. Internet.